

gelmiş ve iki taraf daha sonra Büveyb'-de savaşa tutuşmuştur. Hz. Hüseyin'in intikamını almak üzere bir araya gelen Küfeli Tevvâbîn grubunun lideri Süleyman b. Surad, taraftarlarıyla Deyrûla'ver'de toplanıp Kerbelâ'ya doğru yürümüş ve yapılan muharebede Ubeydullah b. Ziyâd'ın emrindeki Emevî kuvvetlerine yenilerek çok sayıda adamıyla birlikte öldürülmüştür (65/684-85). Halife Abdülmelik b. Mervân'ın taraftarı olan Ubeydullah b. Hür, 68 (687-88) yılında Emevî Halifeliği'ne karşı mücadele veren Mus'ab b. Zübeyr'in adamlarından Ömer b. Ubeydullah'a mağlûp olunca Deyrûla'ver'e çekilmişti. Bu tarihten sonra Deyrûla'ver'de önemli bir olaya rastlanmamaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Belâzürî, *Ensâb*, I, 26; a.mlf., *Fütâh* (Fayda), s. 362-363, 405-406; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), V, 589; VI, 134; Yâkût, *Mu'cemû'l-büldân*, II, 499; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, IV, 292-293; Cevâd Ali, *el-Mufaşşal*, IV, 232; Kehhâle, *Mu'cemû kabâ' ilî'l-'Arab*, Beyrut 1402/1982, I, 52-53, 255; Saleh A. el-Ali, "Dayr al-'A'war", *EI²* (İng.), II, 196.

M. ALİ KAPAR

DEYRÜLCÂSELİK

(ديرالجالليق)

Irak'ta iki manastırın adı.

Nestürîler'in liderinin (el-Câselîk) zaman zaman kaldığı bir manastır olması sebebiyle "Deyrül'-Câselîk" denilen manastırlardan birincisi, Bağdat'ın 50-55 km. kuzeyinde Düceyl Kanalı ile sulanan Meskin'de yer alır. Eski adını koruyan Meskin harabeleri bugünkü Düceyl'in kıyısında Semîke köyünün 3 km. kadar güneyindedir.

Deyrülçâselik'in yeri Meskin'e yakındı (Belâzürî, V, 337). Semîke köyünün 6 km. güneydoğusunda Tellüddeyr adı verilen yerdeki kalıntılar buraya ait olabilir. Bu kalıntılar, tuğladan yapılmış dört köşeli bir bina ile çevredeki zeminden yüksek yine dört köşeli bir avlunun varlığını göstermektedir.

Deyrülçâselik'in İslâm tarihindeki önemi, 72 (691) yılında buraya yakın bir yerde Emevî Halifesi Abdülmelik b. Mervân ile Hicaz'da halifeliğini ilân eden Abdullâh b. Zübeyr'in Irak valisi Mus'ab b. Zübeyr arasında cereyan eden savaştan gelir. Abdullah ve Mus'ab b. Zübeyr yanlısı şair Abdullah b. Kays er-Rukayyât, Mus'ab'ın mağlûp edilerek öldürüldüğü bu savaşa "Yevmü'd-deyr" adını vermiştir.

Mus'ab'ın gömüldüğü yere bir türbe inşa edilmiş ve burası kısa zamanda bir ziyaretgâh haline gelmiştir. Belâzürî, savaş meydanına aynı zamanda Hirbetü Mus'ab denildiğini (*Ensâb*, V, 337) ve burasının -halkın iddiasına göre- hiçbir şeyin yetişmediği bir çöl olduğunu belirtir. Buraya Katolikos (veya Patrik) Manastırı denilmesi ise Nestürîler'in liderinin zaman zaman burada oturduğunu gösterir.

İkinci Deyrülçâselik Bağdat'ın batısında yer alan büyük bir manastırdı (Şâbüştî, s. 221-224; Le Strange, s. 210).

BİBLİYOGRAFYA :

Belâzürî, *Ensâb*, V, 337, 343, 350, 355; Ya'kübî, *Târîh*, II, 317; Mes'ûdî, *Mürücu'z-zeheb* (Abdülhamîd), III, 115-117; Ali b. Muhammed eş-Şâbüştî, *ed-Diyârât* (nşr. G. Avvâd), Bağdad 1951, s. 221-224; Yâkût, *Mu'cemû'l-büldân*, II, 503; İbn Abdülhak el-Bağdâdî, *Merâşidü'l-ittilâ' alâ esmâ' ilî'emkine ve'l-bikâ'* (nşr. Juynboll), Leiden 1850-64, I, 426; V, 539; R. Bâbü İshak, *Naşârâ Bağdâd*, Bağdad 1960, s. 104-108; M. Streck, *Die Alte Landschaft Babylonien nach der arabischen Geographen*, Leiden 1900, II, 190, 236; G. Le Strange, *Baghdad During the Abbasid Caliphate*, Oxford 1924, s. 210.

ABDÜLAZİZ ED-DÛRÎ

DEYRÜLCEMÂCİM

(ديرالجمام)

Halife Abdülmelik b. Mervân'ın valisi Haccâc ile ona isyan eden İbnü'l-Eş'as arasındaki meşhur savaşın meydana geldiği yer.

Fırat'ın batı tarafında, Küfe'ye 7 fersah uzaklıkta bulunan Deyrülçemâcim'in bu adla anılmasıyla ilgili çeşitli rivayetler vardır. Genellikle kabul edilen görüşe göre İyâd ile Behrâ kabileleri veya İyâd ile Sâsânîler arasında vuku bulan bir savaşta öldürülen pek çok kişinin kafa taslarının (cemâcim) burada gömülmüş olmasından dolayı bu mevkiye "Deyrül'-cemâcim" (kafa tasları manastırı) denilmiştir.

Deyrülçemâcim İslâm tarihinde, Sicistan'ın fethiyle görevlendirilen İbnü'l-Eş'as'ın Küfe valisi Haccâc'ın emirlerine karşı gelerek ona isyan etmesiyle başlayan ve yenilgisiyle sonuçlanan savaş dolayısıyla meşhur olmuştur. İbnü'l-Eş'as Sicistan'da bazı yerleri ele geçirdikten sonra bölgeyi tanımak ve haraç toplamak düşüncesiyle fetihlere ara verdi. Ancak Haccâc fetihlere derhal devam etmesini isteyince araları açıldı. Gönderdiği kuvvetlerin bozguna uğratıldığını gören Hac-

câc, bu defa bizzat sevk ve idare ettiği bir ordu ile İbnü'l-Eş'as'ın üzerine yürüdü. Haccâc'ın ordusu Deyrülkurre'de, İbnü'l-Eş'as'ın kuvvetleri de Deyrülçemâcim'de ordugâh kurdular. Burada yüz gün devam eden çarpışmalar sonunda İbnü'l-Eş'as mağlûp olarak 82 (701) yılında Basra'ya çekildi (ayrıca bk. İBNÜ'L-EŞ'AS, Abdurrahman b. Muhammed).

BİBLİYOGRAFYA :

Belâzürî, *Fütâh* (Fayda), s. 406; Ya'kübî, *Târîh*, II, 277-279; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), VI, 347-349, 361-366, 374-375; Mes'ûdî, *Mürücu'z-zeheb* (Abdülhamîd), III, 138-140; a.mlf., *et-Tenbîh*, s. 288-289; Yâkût, *Mu'cemû'l-büldân*, II, 503-504, 526; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, IV, 461-465, 467-472, 478-482; Muhammed Ebû'l-Fazl-İbrâhîm — Ali Muhammed el-Bicâvî, *Eyyâmü'l-'Arab fi'l-İslâm*, Kahire 1394/1974, s. 475-485; J. Wellhausen, *Arap Devleti ve Sukûtu* (trc. Fikret İşıltan), Ankara 1963, bk. İndeks; Muhammed Câsim Hammâdî el-Meşhedânî, "Hareketü 'Abdirrahmân b. Muhammed el-Eş'as ziddel-hilâfeti'l-Ümeviyye", *el-Mü'errihu'l-'Arabî*, XXVIII, Bağdad 1986, s. 81-83; M. Streck, "Deyrülçemâcim", *IA*, III, 575-576; Saleh A. el-Ali, "Dayr al-'Djamâdîm", *EI²* (İng.), II, 196-197.

NURİ ÜNLÜ

DEYSÂNİYYE

(الديسانية)

Milâdî II. yüzyılın sonu ile III. yüzyılın başlarında İbn Deysân (ö. 222) tarafından kurulan ve nur ile zulmet esasına dayalı âlem görüşünü benimseyen gnostik fırka.

Süryânice'de Bar Daysan, İslâmî kaynaklarda İbn Deysân, günümüz Batı dünyasında daha çok Bardesanes diye bilinen İbn Deysân, erken devir Süryânî gnostik sistemleri ve Mani'nin İrani gnostisizmi üzerinde etkili olmuş bir düşünürdür. Hayatına dair en önemli bilgiler çağdaşı Julius Africanus, çok sonra X. yüzyılın ilk yarısında yaşamış olan Agapius of Mabbug (Mahbûb b. Kostantin), Suriyeli Michael (ö. 1299) ve Bar Hebreus'tan (İbnü'l-İbrî, ö. 1286) nakledilmektedir. Çalışmaları hakkındaki bilgiler ise Süryânî yazarların telif ettikleri ikinci el eserler veya onların İbn Deysân'dan naklettikleri kısa alıntılardan elde edilebilmektedir. Bu son kaynakların en önemlileri, kilise babalarından Ephrem'in (ö. 373) İbn Deysân, Marcion ve Mani'ye karşı yazdığı reddiyelerdir. Ephrem, İbn Deysân'ın 150 ilâhi yazdığını belirterek sık sık onlardan alıntılar yapmaktadır. İslâm kaynakları (meselâ bk. Hayyât, s. 38, 39;